

Museum in Dialog

Museum in Dialoog/Musée en Dialogue is een gezamenlijk initiatief van de Evens Foundation en de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België in samenwerking met FMDO vzw én een groep geïnteresseerde bezoekers, om te onderzoeken of en hoe kunstwerken en musea ontmoeting en dialoog kunnen stimuleren.

DE PARTNERS

Evens Foundation

De Evens Foundation wil een bijdrage leveren aan een Europese samenleving die diversiteit waardeert en vrijheid, verantwoordelijkheid en solidariteit nastreeft. Via onze prijzen en oproepen ondersteunen we innovatieve ideeën en praktijken op het gebied van journalistiek, kunst, onderwijs en wetenschap. In onze experimentele projecten onderzoeken we verschillende vormen van samenleven die de pluraliteit van de menselijke geschiedenis en cultuur erkennen. Tenslotte faciliteren we uitwisseling van ervaringen en kennis via lezingen, seminars, debatten en publicaties.

Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België
Musées royaux des Beaux-Arts de Belgique

De collecties van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België bestrijken de periode vanaf de 15de eeuw tot vandaag. De dienst publieksbemiddeling wil de collecties toegankelijk maken voor iedereen. Binnen deze dienst organiseert *Museum op Maat* rondleidingen, ateliers, aangepaste activiteiten voor zij die extra ondersteuning vragen. Zo krijgt iedereen de kans om op een persoonlijke en aangepaste manier het museum te bezoeken, los van handicap, cultuur, taal of welke beperking ook.

FMDO (Federatie voor Mondiale en Democratische Organisaties) ondersteunt lidverenigingen van mensen met een migratieachtergrond, en werkt via verschillende projecten aan een positieve impact op de superdiverse maatschappij.

Museum in Dialoog/Musée en Dialogue: het project in perspectief

Aan het eind van de jaren negentig nemen de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België in Brussel (KMSKB), via hun Dienst Publieksbemiddeling, een op dat moment erg ongebruikelijk initiatief: van tussen de museummuren komen en op zoek gaan naar ‘verhinderd publiek’. Verschillende specifieke projecten zien vervolgens het licht, waarmee de musea duidelijk willen maken open te staan en toegankelijk te willen zijn voor iedereen.

Het Sesamproject is daar zo een voorbeeld van. Met zijn bijzondere benadering en vernieuwende methodologie reikte het project de hand aan het verenigingsleven en aan organisaties voor sociale ondersteuning (buurthuizen, sociale restaurants, huiswerkscholen, opvangcentra voor asielzoekers, enz.). Een werk van lange adem dat heel geleidelijk aan het gelaat veranderde van het museumpubliek: *Sesam, museum open u* gaat uiteindelijk in 2003 van start. De deuren van het museum wijd openstellen, was toen de belangrijkste opdracht van de bezoeken van de cultuurbemiddelaars. De activiteiten die ‘op maat’ werden gemaakt, stelden dialoog centraal, de hoeksteen van het project. Het hele concept draait rond extra-murosbezoeken, waarbij een bemiddelaar met zijn ‘museumkoffertje’ een eerste keer op bezoek gaat bij een groep in zijn eigen wijk of gemeenschap. Dat bezoek wekt dan een concrete respons op van de deelnemers die op hun beurt worden uitgenodigd in het museum om de activiteit voort te zetten met hun gids, maar deze keer ‘live’ met de eigenlijke kunstwerken.

In 2008 nodigde het Sesam-team, met het project *Gekruiste blikken, van hier en elders*, verschillende bezoekers en personeelsleden, al dan niet met een migratieachtergrond, uit om te getuigen over hun ontmoeting met kunst uit de collecties van de Koninklijke Musea. In de jaren daarna konden aan de hand van andere gerichte projecten meer specifieke benaderingen worden ontwikkeld, zoals de opeenvolging van surrealistische poëtische ideeën (het intergenerationele project *Génération René* in 2012; de voordrachten *Ceci n’est pas un poème* tussen 2014 en 2019 bijvoorbeeld), waarbij werd gemikt op jongeren uit de wijk in een poging om samen met hen bruggen te slaan tussen hun wereld en de wereld van de musea. Al deze ervaringen, die een aanvulling vormden op uitwisselingsmomenten tijdens rondleidingen, onderstrepen de rol van een museum als ontmoetingsplek van individuen en culturen in de hedendaagse maatschappij.

Het project *Museum in Dialoog/Musée en Dialogue*, dat werd gestart in 2019, kan worden gezien in het verlengde van deze denkoefening. Het beantwoordt aan de doelstelling van de KMSKB om in de vele huidige debatten aandacht te blijven hebben voor het begrip diversiteit. De noodzaak om zich voortdurend aan te passen aan nieuwe vragen en maatschappelijke tendensen, liep gelijk met het voorstel van de Evens Foundation om een dergelijk proces te begeleiden. En dus om een

kritische denkoefening te starten over de toegang tot musea en hun collecties, en meer in het bijzonder met een publiek dat doorgaans buiten de klassieke circuits valt.

Vertrekkende van de vraag 'Het museum als plek voor ontmoeting en dialoog?', werd een groep bezoekers van verschillende geografische, culturele en maatschappelijke komaf uitgenodigd om in gesprek te gaan. Het werkkader dat werd voorgesteld, was flexibel, waarbij de deelnemers zelf veel initiatief konden nemen, in een geest van co-creatie. Ze konden daarbij rekenen op steun van de teams van 'Museum op Maat' (KMSKB), de Evens Foundation en onze gelegenheidspartner bij het project, FMDO.

De teksten die hier zijn verzameld, geven een impressie van dit boeiende avontuur, dat hopelijk de aanzet vormt tot talloze andere initiatieven!

OVERZICHT

-
- Najaar 2018**
Eerste contacten tussen de KMSKB en Evens Foundation.
 - Januari 2019**
Organisatie van een stakeholder meeting door de KMSKB en Evens Foundation om het ruwe idee achter het project af te toetsen met o.a. Demos, FMDO, Culture et Démocratie, Alter Brussels, United Stages.
 - Najaar 2019**
Zoektocht naar partners en bijkomende financiering
 - Najaar 2019**
Testrondleidingen *Bruegel in Dialoog* KMSKB - *Museum op Maat* i.s.m. FMDO met steun van de Vlaamse Gemeenschapscommissie
 - 11 Februari 2020**
Internationaal Seminarie *The Aesthetic Experience*
Met vertegenwoordiging van alle partners betrokken bij *The Aesthetic Experience*: Isabelle Vanhooacker, Isabel Vermote, Marie-Suzanne Gilleman en Marianne Knop (Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België), Leidy Soto (FMDO), Anne Davidian en Marjolein Delvou (Evens Foundation), Delphine Rabin en Benjamin Simon (Centre Pompidou), John Bingham-Hall (Theatrum Mundi), Dimitri Szuter (Voi[e,x,s] Research Fellow), alsook enkele externe experts, cultureel antropoloog Jonas Tinius (Carmah Berlin); Collective Learning Curator Jessy Koeiman (Kunstinstituut Melly); sociologen Lionel Ochs en Astrid van Steen (Méthos).
 - Februari-Mei 2020**
Verschillende voorbereidende vergaderingen met de partners en de facilitator om het idee van aanpak verder uit te werken op basis van eerdere ervaringen en input tijdens de stakeholder meeting en het seminarie. Kernelementen van het uiteindelijke traject: een open uitnodiging, een gemengde groep, nadruk op het proces met een open vraag en een open einde.
 - Maart-April 2020**
Opmaak en verspreiding van de uitnodiging via het netwerk van FMDO

Mei 2020

FMDO en EF voeren individuele online gesprekken met geïnteresseerden om het traject verder te verduidelijken.

27 Juni 2020

Informeel kennismaking met de groep in de KMSKB

September 2020 – Januari 2021

Vier werksessies tussen met telkens een coördinatievergadering vooraf en een debrief achteraf

1. Live: Welkom/niet welkom
2. Live: Open-space
3. Online:
Presentatie - Wat doet *Museum op Maat* nu al?
Open-space - Ideeën voor de toekomst
4. Online:
Gezamenlijke selectie prioriteiten en organisatie werkgroepen

Documentatie van het proces

Wergroepen

1. Podcasts
2. Verwelcoming en communicatie
3. Activiteiten en buurtwerking
4. Thema's voor tentoonstellingen

Juni-Oktober 2021

Realisatie van de podcast i.s.m. De Veerman

Terugblik Marjolein Delvou, Evens Foundation

Wat was je rol/de rol van je organisatie?

Samen met de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België was de Evens Foundation één van de initiërende partners. Beide organisaties zaten met gelijkaardige vragen en besloten de krachten te bundelen om die vragen verder te verkennen in de vorm van dit traject.

De Foundation nam daarin als externe actor de rol van kritische vriend op zich. Zo organiseerden we in aanloop naar dit project een seminarie om de vraag in een ruimer kader te plaatsen en een paar andere, gelijkaardige initiatieven te verkennen. We participeerden ook aan verschillende voorbereidende vergaderingen om het traject vorm te geven.

Tegelijkertijd waren we ook heel nauw betrokken bij het opzet en de concrete realisatie van het traject. Zo spraken we samen met FMDO vzw, de andere partner in dit project, voorafgaand met alle mensen die interesse betoonden om mee te denken. We namen ook deel aan de coördinatievergaderingen en de concrete sessies met de groep.

Ten slotte zorgde de Foundation ook voor de financiering van dit traject.

Wat verwachtte je/jouw organisatie van dit project?

Voor de Evens Foundation maakt dit project deel uit van *The Aesthetic Experience*, een ruimer initiatief waarin we met verschillende partners samenwerken om te verkennen of en hoe een gedeelde esthetische ervaring kan bijdragen tot sociale en culturele inclusie; of een ontmoeting met een kunstwerk – meestal een individuele esthetische ervaring – ook de mogelijkheid schept om zich tot anderen te verhouden; of cultureel erfgoed de basis kan vormen voor uitwisseling en dialoog in onze diverse samenleving; of bestaande museale en artistieke praktijken bijdragen tot de instandhouding van machtsrelaties of erin slagen deze te transformeren.

In het kader van *Museum in Dialoog/Musée en Dialogue* waren we vooral benieuwd naar de visie van een heterogene groep mensen op de vraag of en hoe de musea en hun collectie een plek van ontmoeting en dialoog kunnen zijn.

Daarnaast verwachtten we om meer inzicht te krijgen in de voorwaarden om een proces van gezamenlijke reflectie tot een goed einde te brengen.

Doorgaans wordt er van projecten verwacht dat er concrete, vooraf bepaalde resultaten geboekt worden. Vooral in participatieve projecten zoals dit kan dit leiden tot frustratie. Daarom kozen we er ook expliciet voor om niet bij voorbaat bepaalde uitkomsten te definiëren en de groep louter te betrekken bij de uitwerking ervan, maar met een open einde te werken en de groep te laten nadenken en uitwisselen op basis van de initiële vraagstelling en zo stap voor stap toe te werken naar meer concrete ideeën.

Aangezien we dit als organisatie in de toekomst vaker zouden willen doen, was dit project ook in dat opzicht een opportuniteit om te leren.

Tenslotte hoopten we met dit concrete initiatief bij te dragen tot een toekomst waarin musea door sterke banden met lokale partners en het publiek, verworden tot een ontmoetingsplekken die hun emancipatorisch potentieel ten volle realiseren.

‘Het was en is een proces van vallen en opstaan en net in dat feit schuilt hoop. Blijven werken niettegenstaande de contradicties onderweg.’

Hoe heb je het proces ervaren? Op welk moment voelde je het meest verbonden met het project en/of de groep?

Voorafgaand aan de start van het traject zaten we met veel bedenkingen en vragen. Hoe pakken we dit aan op een manier die zinvol is voor de groep? Hoe zorgen we er voor dat we de groep het voortouw kan nemen binnen een institutioneel kader? Wat is onze rol in dit proces? Etc.

Al tijdens de voorbereidingsfase bleek bijgevolg dat het cruciaal zou zijn om ons telkens opnieuw te bevragen over genomen beslissingen en onze plannen indien nodig aan te passen. Aangezien dit een samenwerkingsproject was tussen verschillende partners moesten de violen ook telkens onderling terug gelijkgesteld worden. Dit constante proces van constructie en deconstructie bracht verwarring en onzekerheid met zich mee, maar het was bovenal boeiend en er was daardoor m.i. ook meer openheid naar de groep toe. Zo beslisten we bijvoorbeeld al heel snel dat het niet aan ons was om te bepalen wie wel of niet zou meedoen, maar aan de geïnteresseerden zelf, op basis van de informatie die wij hen gaven tijdens de voorbereidende gesprekken. We vonden het ook belangrijk om reiskosten terug te betalen, kinderopvang en ten minste een vrijwilligersvergoeding te voorzien.

Door van start te gaan, concretiseerden onze bedenkingen zich verder en werden ze in zekere mate hanteerbaar, maar botsten we op een zeker moment toch terug op de vraag wat mogelijk is binnen het institutionele kader van een grote instelling zoals de KMSKB.

Tijdens de tweede sessie experimenteerden we met de Open Space Technology. De groep ging hier na een kortstondige initiële terughoudendheid, heel vlot in mee. De ideeën en de energie die deze manier van werken genereerde, werkten aanstekelijk. Helaas hebben we dit niet kunnen vasthouden aangezien we de volgende meeting online moesten laten doorgaan.

De pandemie heeft het proces dus zeker beïnvloed: we hebben te weinig in het museum zelf kunnen rondlopen. Hieraan gerelateerd was het gebrek aan voldoende tijd één van de belangrijkste uitdagingen.

Aangezien we slechts vier sessies hadden, waarvan twee online, zijn bepaalde problematieken slechts oppervlakkig aangehaald. Uit de topics die aangehaald werden tijdens de open-space bleek dat de groep een nauwe samenhang zag tussen de structuur en organisatie van de musea enerzijds en de ruimte voor dialoog en de mogelijkheid tot een gedeelde esthetische ervaring anderzijds. De esthetische ervaring op zich volstond niet of werd zelfs bemoeilijkt. De groep detecteerde en expliciteerde ook al heel gauw bepaalde onuitgesproken verwachtingen, spel- en gedragsregels die heersen binnen de museale context. Ook in dat opzicht was de ervaring verhelderend en transformatief aangezien tevens op dat niveau gewag gemaakt kan worden van een dominante blik of vorm van cultuurbeleving. Maar er was geen tijd voor de groep om daar dieper op in te gaan en meer fundamentele problemen bloot te leggen. Noch was er tijd om de collectie grondig te verkennen; inclusief de achtergronden van en verhalen bij bepaalde kunstwerken.

In dat verband rijst de vraag of de beperkte duur van het traject ook de ambities enigszins fnuikte; zowel bij de groep als bij de organisatoren. Toch heeft het traject één en ander in gang gezet in de musea; processen waarvan we pas later de uitkomsten zullen kennen, buiten het kader van dit traject.

Tenslotte was het voor de organisatoren ook een uitdaging om een evenwicht te vinden tussen loslaten en begeleiden.

We hadden de groep graag gewoon aan de slag laten gaan op basis van de centrale vraag, maar enige begeleiding bleek noodzakelijk om van start te kunnen gaan, vooral omdat we binnen een bestaand kader en instituut aan de slag gingen. Bovendien heeft een vrijer proces nog meer tijd nodig.

Wat me persoonlijk het meest getroffen heeft, was de verbondenheid die je heel gauw kon voelen en die een bezoek aan het museum tot een heel andere ervaring maakte. Deel uitmaken van deze groep, maakte dat ik me meer 'thuis' voelde in het museum.

De ruimte voor dialoog én humor die de groep creëerde, is daar niet vreemd aan. Er was een grote luisterbereidheid. Ook de rol van Leidy als middlewoman was cruciaal. Haar generositeit en warme aandacht maakten het voor iedereen (organisatoren inclusief) gemakkelijker om zijn of haar plek te vinden.

Het thuisvoelen heeft wellicht ook te maken met het feit dat de groep een bepaalde rol toebedeeld kreeg: er werd hen/ons een vraag voorgelegd en ze/we gingen samen op zoek naar een antwoord. Dat gaf hen/ons een zekere autoriteit. Maar ook hierin schuilt een tegenstrijdigheid. De

groep kreeg een rol, wat impliceert dat zij die rol niet zelf bepaalden. Ook de centrale vraag kwam niet van de groep en de organisatie (incl. de financiering) van de sessies bleef in handen van de betrokken partners. In de volgende fase zal er op dat vlak – afhankelijk van hun focus – meer autonomie gegeven kunnen worden aan de verschillende werkgroepen.

Terugblik en vooruitblik

Als organisatie was het voor ons niet evident om onze plek te vinden. De vragen houden ons bezig, maar tegelijkertijd zijn we geen actor in het veld. We konden in dit project meedenken en (financieel) ondersteunen, maar uiteindelijk worden structurele beslissingen elders genomen. In toekomstige samenwerkingen zullen we trachten deze bedenking al tijdens de partnerschapsbesprekingen mee te nemen.

Achteraf stellen we ons ook vragen bij het projectmatige karakter van dit traject. Hoewel we werkten met een open einde impliceert de term ‘project’ nog steeds een eindpunt. Een open einde volstaat dus niet, zeker niet in het geval van een kort traject. Bovendien bleek een aantal concrete ideeën van de groep om het museum tot een ontmoetingsplek te maken te verregaand om binnen het kader van dit traject waar te maken.

Tijdens het proces realiseerden we ons eens te meer dat een leergemeenschap als deze idealiter structureel geïntegreerd wordt in een museum, niet als project voor de toekomst, maar als een noodzaak vandaag. Maar ook daar blijft de vraag hoe zo’n veeleer vrije ruimte zich zou kunnen positioneren binnen een grote instelling als de KMSKB.

Gelukkig wordt het nu al duidelijk dat dit traject sowieso een vervolg zal kennen. Hopelijk kunnen de mensen uit de groep die dat wensen hierbij betrokken blijven.

Ook merkten we dat het misschien beter geweest zou zijn om voorafgaand aan de start van het traject alle geledingen van het museum op de hoogte te brengen. Niet alleen ter wille van loutere informatie-uitwisseling, maar ook om synergieën met andere departementen en/of projecten mogelijk te maken.

Uit verschillende andere initiatieven is gebleken hoe cruciaal de samenwerking tussen verschillende departementen van een museum is om een structurele transformatie überhaupt mogelijk te maken. Hier zijn we uit enthousiasme te licht over gegaan. Het is wel de bedoeling dit post factum alsnog te doen.

Tegelijkertijd kan het ook leerrijk zijn om te volgen of een traject dat startte binnen een klein, enthousiast departement iets teweeg kan brengen in een grote instelling.

Tenslotte bleek op verschillende momenten dat de betrokken partijen het proces op een andere manier evalueerden. Dat deze verschillende perspectieven een plaats krijgen in deze kleine publicatie illustreert alvast de intentie om te luisteren en te leren. In dat opzicht is de betrokkenheid van verschillende partners een goede zaak. Het houdt iedereen alert.

Om het samen te vatten: het was en is een proces van vallen en opstaan en net in dat feit schuilt hoop. Blijven werken niettegenstaande de contradicties onderweg.

Terugblik Isabel Vermote & Marie-Suzanne Gilleman – Museum op Maat/Musée sur Mesure – Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België

Het project *Museum in Dialoog/Musée en Dialogue*, dat 17 mensen van diverse achtergronden samenbrengt rond de vraag hoe musea en kunstwerken ontmoetingsplekken kunnen zijn, verliep in volle corona crisis. De impact van de pandemie was dubbel. Enerzijds moesten we ons programma voortdurend bijstellen, tot online vergaderingen overgaan en met strikte sanitaire voorzorgsmaatregelen rekening houden, anderzijds hadden we dit project zonder de corona crisis wellicht nooit zo intens beleefd. ‘Never waste a good crisis’, zei Winston Churchill. Elke crisis biedt ook kansen. We reflecteerden over de wijze waarop de KMSKB kunnen inspelen op een diverse samenleving en hoe het museum een ontmoetingsplek kan zijn voor iedereen ongeacht hun (economische, sociale of culturele) achtergrond. Bovendien nodigde het project uit tot de nodige zelfreflectie: hoe gekleurd is onze eigen blik en hoe gaan we hier mee om? Als museummedewerker bevinden we ons in een permanent spanningsveld waarbij onze waarden van inclusiviteit en publieksvriendelijkheid soms moeilijk verenigbaar zijn met de strikte regels van het museumbezoek die er zijn om het erfgoed voor de komende generaties te vrijwaren.

Wat was je rol/de rol van je organisatie?

De Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België namen de rol van gastvrouw/heer op zich. We zorgden voor het onthaal van de deelnemers in het museum en begeleidden hen doorheen de permanente collecties en de tijdelijke tentoonstellingen (in casu de expo *Be Modern*). Daarnaast stonden we in voor de logistieke organisatie: het voorzien van vergaderruimtes, schrijfmateriaal, fotokopieën, tickets, drank, versnaperingen... Gezien de corona context keken we er op toe dat de sanitaire veiligheidsmaatregelen strikt geëerbiedigd werden (extra mondklappers, desinfecterende gels, het respecteren van het aantal toegestane deelnemers,...).

Voorts koppelden we geregeld terug naar onze directie voor een stand van zaken. Van zodra de uitwerking van het project concreet werd, bekeken we ook intern de haalbaarheid van de ideeën en wat realiseerbaar was binnen de huidige museale context.

Wat verwachtte je/jouw organisatie van dit project?

Het programma *Museum op Maat* van de dienst publieksbemiddeling van de KMSKB bestaat reeds meer dan twintig jaar. Sindsdien heeft het al een hele weg afgelegd en talrijke programma's en projecten gerealiseerd om het museum laagdrempeliger en toegankelijker voor het brede publiek te maken. Met het recente diversiteitscharter wil het museum zich zowel intern als extern openstellen voor iedereen. Onze samenleving blijft echter constant in beweging, en wordt op sociaal-cultureel vlak steeds meer divers. Daarom willen we actief blijven inspelen op deze evolutie. Wat kan de instelling doen om, naast alle inspanningen van de laatste jaren en de outreach naar een steeds breder publiek, nog betekenisvoller, toegankelijker te zijn. Hoe kan het museum nog meer bijdragen tot het welzijn van de burger?

‘*Van bij het begin bleek dat het traject even belangrijk was als het eindresultaat.*’

Het KMSKB bevindt zich in een multiculturele stad. Driekwart van de inwoners in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft een migratieachtergrond of een andere nationaliteit, tegenover twee op de drie in 2010. Deze tendens weerspiegelt zich natuurlijk ook binnen de schoolbevolking. Bovendien kampt één op twee Belgen met mentale problemen als gevolg van de corona crisis. De nood aan zingeving en samenzijn was nog nooit zo groot. De publieksfunctie overstijgt het ‘beheer, behoud en tonen’ van waardevolle objecten, en strekt zich verder uit tot het welzijn (in de brede zin van het woord) van mensen; ook voor hen die minder of niet met kunst vertrouwd zijn, en die dit, bewust of onbewust, van zich wegduwen. Hoe slechten we de bestaande drempels, zodat ook zij zich welkom voelen in het museum?

Met het project *Museum in Dialoog/Musée en Dialogue* trekken we voluit, en met grote overtuiging, de participatieve en inclusieve kaart door de deelnemers van meet af aan bij het voorbereidende denkproces te betrekken. We luisteren naar de noden en verwachtingen van deze diverse groep mensen, die mee nadenken over hoe een museum ook een ontmoetingsplek kan zijn voor iedereen. Ze laten hun verschillende achtergronden (gender, religie, cultuur) hierin meespreken. Op die manier houden ze ons een spiegel voor en helpen ons om het museum vanuit een aanvullend waardevol perspectief te bekijken.

Hoe heb je het proces ervaren? Op welk moment voelde je het meest verbonden met het project en/of de groep?

‘*Das Ziel ist der Weg*’

Dankzij de intense samenwerking met het FMDO en de Evens Foundation werkten we samen met een zeer diverse, multiculturele groep van mensen die elkaar niet kenden en waarvan velen zelden of nooit een museum bezochten. Dit zorgde voor zeer verscheiden invalshoeken, andere referentiekaders en ervaringen. De groep groeide steeds dichter naar elkaar toe. Er werd een WhatsApp groep opgestart en vooral de fysieke

samenkomsten versterkten de band. De Open Space Technology, een methode waarbij we, zonder veel structuur en zonder veel leiding tot energieke kennisuitwisseling en co-creatie kwamen, bleek een werkvorm te zijn die aansloeg bij alle deelnemers, en die misschien wel een kantelmoment vormde voor het creëren van een samenhorigheidsgedoeve. Op dat ogenblik voelden we ons ook erg verbonden met de groep. Jammer dat we omwille van corona uiteindelijk het project online moesten verder zetten en het minder evident was om in kleinere groepjes te werken. Van bij het begin bleek dat het traject even belangrijk was als het eindresultaat. Er werd dus op voorhand geen parcours uitgestippeld. Op elke sessie volgde een evaluatie en heroriëntatie. Dit had als nadeel dat er niet altijd een duidelijke lijn was, en dat de einddoelstellingen soms fluctueerden; het geheel bood ons minder houvast dan we gewoon zijn. Dit was niet altijd evident, vooral in de beginfase toen het nog niet duidelijk was waar we zouden uitkomen.

De drempel van het museum-instituut

Door samen met de deelnemers op stap te gaan, te observeren hoe zij een bezoek aan het museum ervaren, en op gelijke voet te praten over alle aspecten van het begrip 'toegankelijkheid' beseften we des te meer dat het museum voor vele mensen nog steeds een grote drempel vormt. Het gebouw op zich komt intimiderend over, net zoals het Brusselse Justitiepaleis. De bezoekers voelen er zich klein en ongemakkelijk. Nochtans lijkt een 'gelijkwaardigheidsgevoel' ('ik mag voluit zijn wie ik ben en zoals ik ben') een voorwaarde om volop van kunst te genieten, en er mee te dialogeren... Dit element werd door de corona context nog uitvergroot: het onthaal gebeurde (noodzakelijkerwijs) via veiligheidsscans en een strikt éénrichtingsparcours versterkte het formele aspect van het bezoek. Nochtans is het net heel belangrijk dat mensen zich thuis voelen op een plek waar ze wellicht nog nooit geweest zijn en waarvan sommigen de betekenis niet kennen.

Daarnaast bestaan er vele andere drempels die ontmoedigend of afradend kunnen werken. Eigenlijk start de eerste ontmoeting buiten het museum. Vinden potentiële bezoekers zich terug in de teksten en de uitleg en kunnen zij een brug leggen naar hun eigen leef- en belevingswereld? Zijn die teksten en beelden voor hen voldoende begrijpelijk en bevattelijk? Voelen ze er zich door aangesproken? Wat ons bij een andere vraag brengt: op welke manier kan het museum haar heterogene doelpubliek (met o.a. 'kenners' en 'niet-kenners') zo doeltreffend mogelijk bereiken?

| 'Koester je gesprekspartners'

Terugblik en vooruitblik

Het is niet altijd evident om een langdurig project tot een goed einde te brengen zonder dat deelnemers afhaken. We beseften hoe belangrijk een gesprekspartner als het FMDO is, met wie we trouwens reeds enkele jaren zeer constructief samenwerken. Coördinator Leidy Soto speelde een cruciale rol in het welslagen van het project. Zij was de lijm, de verbindende factor tussen de deelnemers en de instellingen (het

museum, de Evens Foundation en de externe medewerkers). Leidy zorgde voor de aanwezigheden. Ze vroeg naar de bevindingen en de twijfels bij de deelnemers. Ze hield de vinger continu aan de pols.

Een voorwaarde tot dialoog is open te staan voor de blik, de kleurrijke ervaringen en de veelheid aan meningen van anderen. In de groep stond niet de 'andere' identiteit centraal, maar wel het delen van gemeenschappelijke ervaringen om zo tot een gelijkwaardige dialoog te komen. We zochten naar datgene wat ons verbond en niet naar de elementen die ons scheiden.

Er beweegt wat binnen de instelling

Het project *Museum in Dialoog/Musée en Dialogue* ontpopte zich reeds in het najaar van 2018 en legde, stap voor stap, een hele weg af. Stilaan maar zeker kreeg het initiatief weerklank binnen het museum zelf. Op vraag van de museumdirectie, groeit een intern debat waarbij het museum in samenwerking met het personeel de waarden van de instelling bevraagt met betrekking tot actuele vraagstukken, die ook in de geplande tentoonstellingen aan bod komen. Het project *Museum in Dialoog/Musée en Dialogue*, met externe deelnemers, kan hierbij als inspiratie en referentie dienen voor het interne traject.

De KMSKB dragen publiekstoegankelijkheid hoog in het vaandel : in 2020 gebeurde een analysestudie van de customer journey in het museum. De bevindingen van *Museum in Dialoog/Musée en Dialogue* worden er in rekening gebracht. Zodoende kunnen een extern en intern traject elkaar versterken in een open en diverse museumbeleving van morgen.

De Franse filosoof Michel Foucault (1926-84) omschreef het museum als een 'heterotopische' plek, een tussenruimte waarin de mens zich 'buiten de tijd' bevindt. Dit geldt voor gevangenissen, ziekenhuizen, begraafplaatsen, maar evenzeer voor musea. Met dat verschil dat je musea uit plezier en eigen wil bezoekt. Het project *Museum in Dialoog/Musée en Dialogue* toont aan dat niet alleen participatie, maar vooral co-creatie essentiële voorwaarden zijn om tot een constructieve dialoog te komen binnen de museum context om naar elkaar toe te groeien met respect voor ieders eigenheid.

Terugblik van Leidy Soto, FMDO

Wat was je rol/de rol van je organisatie?

Mijn rol als projectmedewerkster van FMDO was om een zeer diverse groep mensen te vinden die belangstelling hadden voor dit project; mensen met en zonder migratieachtergrond. Zij werden uitgenodigd om samen na te denken over hoe wij iets kunnen bijdragen om van het museum een warme plaats te maken. We plaatsten de oproep via onze sociale netwerken en kregen meteen veel reacties. In het begin dachten we dat het een moeilijk onderwerp zou worden voor onze achterban, omdat het in de oproep duidelijk was dat we samen met het museum, educatief team en een filosofe Eef Cornelissen gingen nadenken over de drempels die de alledaagse mens heeft met zo'n groot 'instituut' als de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België.

We waren verrast dat zoveel mensen reageerden. In het begin waren we op zoek naar 8 deelnemers en uiteindelijk hadden we er 20. In het begin waren we met 17 maar 3 moesten er afhaken wegens ziekte, werk en andere persoonlijke redenen. De rest heeft het hele proces zowel in het echt als online meegemaakt en altijd met veel enthousiasme.

Dit onderwerp is zeer bespreekbaar, maar soms durven we het niet rechtstreeks te vragen. In de interviews kwam duidelijk naar voren dat iedereen iets wilde bijdragen om de interne en externe drempels van de musea te benoemen.

Wat verwachtte je/jouw organisatie van dit project?

Meer uitwisseling met musea, meer ontmoetingen, maar ook de essentie van dat traject, hoe wij iets kunnen bijdragen om het culturele aanbod te veranderen. Samen met verschillende mensen analyseren hoe het museum een warme plek kan worden. Identificeren van de verschillende drempels en samen zoeken naar een oplossing via dialoog of een actieplan voor de toekomst.

'Er is nood aan een sociaal netwerk om aan cultuur te participeren.'

Ook om onze vrijwilligers een ruimte te geven waar zij stoom kunnen aflaten en zich kunnen laten horen in dialoog met mensen die ook op zoek zijn naar antwoorden op deze problemen.

Hoe heb je het proces ervaren? Op welk moment voelde je het meest verbonden met het project en/of de groep?

Met groot enthousiasme en vertrouwen voor zo'n initiatief, ook bij de deelnemers, heb ik met grote verbazing gezien dat deze 'problematiek' niet zo onbekend was als wij dachten.

Vanaf het begin voelde ik me verbonden met zowel de deelnemers als met de mensen van het museum. Ik voelde de verbondenheid en de goede bedoelingen tijdens al de keren dat we samenkwamen.

Terugblik en vooruitblik

Ik kijk met trots terug op het project en ik vind het verbazingwekkend dat iedereen zoveel ideeën, creativiteit en enthousiasme in dit proces heeft gestoken. Door de situatie moesten we online verder, maar iedereen was vastbesloten om het momentum dat we vanaf dag één hadden opgebouwd niet te verliezen. Dat kunnen we nog steeds zien in onze Whatsapp groep.

Ik vind het persoonlijk super jammer dat we door onvoorziene omstandigheden, namelijk de pandemie, het verloop van het proces hebben moeten aanpassen. De ervaring was zeker niet negatief, maar ik heb het gevoel dat als we de sessies fysiek in het museum met meer interactie en uitwisseling hadden gedaan, er vandaag een ander verhaal en een ander 'eindproduct' gerealiseerd zouden zijn.

Voldoende tijd en ruimte voorzien om opgestarte processen verder te ontwikkelen en te leren uit de behaalde resultaten is op dit moment niet zo evident.

Effectieve conclusies trekken na vijf sessies is te vroeg. We maken verschillende fases door die nodig zijn om samen te werken aan de drempels. Constante evaluaties zijn nodig.

Financiële drempels blijven een groot probleem. Bepaalde doelgroepen weten heel weinig over bestaande mogelijkheden zoals de museumpas, het kansentarifief.

Er is te weinig wisselwerking tussen musea en organisaties. Zelfs als de musea iets organiseren rond een bepaalde cultuur zijn de verenigingen en doelgroep(en) in een bepaalde stad vaak niet op de hoogte.

Het doelpubliek vindt vaak weinig aanknopingspunten met musea. Ze zijn minder vlug geneigd zijn om te gaan kijken naar iets wat ze niet kennen.

Er is nood aan een sociaal netwerk om aan cultuur te participeren. Mensen hebben een bepaald vertrouwen nodig en een bepaalde herkenbaarheid om een dergelijke stap te wagen. Zo zal een kwetsbare doelgroep moeilijk alleen de stap zetten. Met een vertrouwenspersoon, lukt dit veel vlugger.

Een ander probleem dat mensen ervaren, is dat ze niet weten hoe ze zich moeten gedragen in een andere, onbekende context, een nieuwe sfeer en een nieuwe omgeving.

Wat zijn de verwachtingen die gesteld worden aan hen? Een warm onthaal kan hier een oplossing bieden.

Online bestellen van tickets is vaak een drempel. Een aantal mensen zou hun ticket liever aan de deur kopen.

FMDO werkt met grote instellingen waarvan onze achterban het doorgaans moeilijk vindt om deel te nemen of om gewoon met de 'Belgische Cultuur' kennis te maken. Daarom is het belangrijk om te blijven bouwen aan dit soort initiatieven waar verschillende culturen elkaar kunnen ontmoeten en openlijk kunnen praten over wat ons bindt en niet wat onze verschillen zijn; wat we gemeen hebben en welke oplossingen we kunnen vinden en hoe we met onze ideeën en motivatie kunnen bijdragen tot een betere wereld.

Terugblik Eef Cornelissen, facilitator

Eef Cornelissen werkt als onderzoeker bij ExploRatio Odisee en is gespecialiseerd in de Socratische gespreksmethode.

Wat was je rol?

Samen met Erika Sprey en Julie Rodeyngs een reflectiemethode ontwikkelen en gedurende 3 reflectiemomenten samen met de groep nadenken over de uitgangsvraag 'Hoe kan ontmoeting en dialoog ondersteund worden door de musea en hun collectie?'

Wat verwachtte je/jouw organisatie van dit project?

Mijn verwachting viel samen met het uitgangspunt van dit project: Een diverse groep begeleiden die bereid (en enthousiast) was om samen na te denken over de uitgangsvraag en op basis van deze inzichten na te denken over structurele aanbevelingen om het museum te transformeren naar een context waarin iedereen zich thuis kan voelen en waar dialoog en ontmoeting gestimuleerd worden.

Hoe heb je het proces ervaren? Op welk moment voelde je het meest verbonden met het project en/of de groep?

De onderzoeksvraag werd het startpunt van een intensief reflectieproces met de groep. Om het proces een duurzaam karakter te geven, werd gekozen om voldoende samenkomsten te organiseren waar nagedacht kon worden, uitwisseling kon plaatsvinden en waar good practices gedeeld konden worden om zo de eigen aanpak van *Museum in Dialogo/ Musée en Dialogue* vorm te geven.

Om deze bijeenkomsten constructief en zinvol te laten verlopen, werd een methodiek ontworpen die het reflectieproces van de groep mee zou helpen sturen. Deze methodiek stond niet vast en kon tijdens het proces bijgestuurd worden, afhankelijk van de input en noden van de groep. Het centrale aandachtspunt hierin was : voldoende ruimte scheppen om samen te reflecteren en elkaar te ontmoeten, ervaringen te delen, goede praktijkvoorbeelden te onderzoeken en samen het museum exploreren. De plenaire reflectiemomenten werden afgewisseld met reflectie- en experimenteermomenten in kleine groepjes. Tijdens deze momenten werd het museum gebruikt als experimenteerruimte. Elke reflectienamiddag werd voorafgegaan door een gezamenlijk lunchmoment (waar informele ontmoetingen gestimuleerd werden en het

groepsgevoel gevormd werd) en afgesloten met een metagesprek. Een metagesprek is een nagesprek waarin zowel de persoonlijke ervaring van de deelnemers als de reflectie op het proces meegenomen wordt, zodat iedereen zich gehoord voelt en de werkmethode bijgesteld kon worden.

‘Het feit dat een groep onbekenden op korte tijd met zoveel enthousiasme bereid was om samen te zoeken en de ruimte kreeg om dit op zijn/haar manier te doen, was ongelooflijk boeiend om te zien.’

Tijdens het eerste ontmoetingsmoment (juni 2020) met de groep en tijdens de eerste sessie (september 2020) werd gewerkt met de Socratische methode, omdat deze methodiek op korte tijd blootlegt welke verschillende denkbeelden en perspectieven in een groep (van onbekenden) aanwezig zijn. Er werd na het eerste ontmoetingsmoment ook een WhatsApp groep opgericht waar opdrachten geformuleerd werden en ideeën voor- en na de sessies gedeeld konden worden. Tijdens de eerste sessie zochten we (zowel online als tijdens een fysieke bijeenkomst) een antwoord op de vraag wat ‘thuisvoelen’ betekent en hoe dit gevoel van thuisvoelen wel of niet aanwezig was in het museum. Uit deze sessie kwamen waardevolle inzichten, maar deze inzichten situeerden zich op een abstract niveau. Filosoferen is een traag proces waarin je in eerste instantie meer vragen dan antwoorden oproept en langzaam ‘achteruit’ denkt (regressieve abstractie — Leonard Nelson) naar een gedeeld inzicht. Aangezien er in de eerste fase slechts ruimte was voor drie reflectie-sessies¹, werd na de eerste sessie beslist om de twee laatste sessies (oktober-december 2020) te organiseren volgens de Open Space Technology. Deze methode geeft meer eigenaarschap aan de groep en gaf de groep de kans om via eigen vragen en opdrachten op zoek te gaan naar antwoorden en oplossingen op de centrale uitgangsvraag. Ook de ruimtes in het museum werden tijdens de open-space reflecties actief gebruikt.

De open-space sessies zorgden voor een sterke verbondenheid in de groep. De groep was erg enthousiast en actief op zoek naar mogelijkheden om van het museum een ontmoetingsplaats te maken waar iedereen zich thuis kan voelen.

Het feit dat een groep onbekenden op korte tijd met zoveel enthousiasme bereid was om samen te zoeken en de ruimte kreeg om dit op zijn/haar manier te doen, was ongelooflijk boeiend om te zien.

Terugblik en vooruitblik

De belangrijkste voorwaarden om een open dialoog te kunnen voeren, wordt bepaald door 1) de veiligheid in de groep en 2) de bereidheid van de deelnemers om samen te zoeken, los van de verschillen. Aan deze twee voorwaarden werd tijdens het proces actief gewerkt. De rol van Leidy (FMDO) als ‘herder’ van de groep, was hierin cruciaal. Ze had oog voor de noden van de verschillende individuen en was een belangrijk en laagdrempelig aanspreekpunt. Anderzijds wees ze de deelnemers ook op hun verantwoordelijkheid m.b.t. het engagement waarmee ze in dit project gestapt zijn. Ook de rol en de houding van het museum en Evens

¹ It was agreed with the participants that they would engage for at least three sessions after which everyone could decide whether s/he wanted to continue.

In the end the whole group participated in 5 sessions.

Foundation als actief luisterend oor naar de verschillende perspectieven en oplossingen gaf erkenning en werkte motiverend voor de groep. Daarnaast werd de WhatsApp groep gedurende het hele reflectietraject ook actief gebruikt door de groep en werden er ook geregeld goede praktijkvoorbeelden spontaan gedeeld. De WhatsApp groep gaf de deelnemers ook de kans om persoonlijke verhalen (verjaardagen, feestdagen..) te delen met elkaar en daardoor het groepsgevoel te versterken.

Aandachtspunten voor de toekomst

- Duidelijk communiceren over opzet
- Afspraken maken rond (nakomen van) engagement
- Duidelijke afspraken rond eigenaarschap
- Grenzen van het museum (wat kan wel/niet) duidelijk aangeven, idealiter voor het reflectieproces begint - wat bij een open proces niet evident is
- Methode durven aanpassen/verlaten, afhankelijk van de noden van de groep
- Focus op de uitgangsvraag niet uit het oog verliezen
- Proces is even belangrijk als het eindresultaat
- Tijd en ruimte voor metagesprekken maken na elke ontmoeting met de groep
- Tijd voor informele momenten inbouwen (lunch,..)
- WhatsApp-groep als ondersteuning van het reflectieproces

Terugblik van de Learning Community - Martha Xucunostli, Thamara Cruz, Mohammed Bellaziz, Abdulazez Dukhan, Ahmed Bellaziz, Geert Viaene, Sam Decoene, Nadia Guerti, Sadia Ait Baha ou Idder, Stephen Scharmin, Saad Alshash

11 van de 17 mensen uit de groep werden na de eerste fase geïnterviewd door Leidy Soto en Steve Bosmans van FMDO vzw.

Er waren kunstenaars bij, mensen die soms of regelmatig naar een museum gaan en mensen die nooit gaan; een diverse groep met verschillende opinies over *Museum in Dialoog/Musée en Dialogue*. Dat bleek ook uit de gesprekken. Hieronder hebben we getracht de belangrijkste reflecties samen te brengen.

Rol

Als groep nadenken over hoe musea een diverser publiek kunnen aantrekken; over hoe een museum een plek kan zijn waar mensen elkaar ontmoeten en welke rol kunst daarin kan spelen.

Verwachtingen

Sommige mensen hadden niet echt concrete verwachtingen, maar waren gewoon benieuwd. Ze zagen het als een mooie uitnodiging van het museum om hierover in dialoog te gaan; om uit te wisselen met anderen over wat hun belemmeringen zijn, over wat zij willen zien in een museum, wat zij mooi en lelijk vinden; om te brainstormen met de groep over het nieuwe manieren om mensen naar het museum te brengen.

Het werd ook gezien het als een goede gelegenheid om kennis te maken met kunst en het museum; om te leren van elkaar, en te leren hoe het museum werkt.

Anderen hadden iets concretere verwachtingen: verandering brengen; het samen maken van nieuwe tools en instrumenten om een museumbezoek te promoten naar een bredere doelgroep of zelf een project op poten zetten met het museum.

Ervaring van het proces

Over het algemeen was iedereen tevreden over het project en het proces dat ze hebben doorlopen.

Vernieuwend is een woord dat vaak terugkomt om het proces te duiden, vooral dan met betrekking tot de open-space, waar de groep zelf het voortouw nam en er in kleine groepjes rond bepaalde thema's en problematieken gewerkt werd vertrekkende van de vragen die leefden en de kwaliteiten in de groep.

Ook de open sfeer en de continue uitwisseling van standpunten tussen mensen met verschillende culturele achtergronden en referentiekaders werd geapprecieerd omdat dit het mogelijk maakte de (potentiële) waarde van musea voor de samenleving en de rol van kunst in verschillende contexten beter te begrijpen. De diversiteit van de groep was ook in dat opzicht een groot voordeel.

Er waren een paar mensen die het proces wat te weinig gestructureerd vonden en de doelstelling te ruim of niet echt gedeeld door de groep. Te veel open laten voor eigen invulling kan ook een negatief effect hebben op de creativiteit van de groep. De verschillende achtergronden van de mensen maakten dat de gesprekken in alle richtingen gingen en dat het vooral bij praten bleef. In dat opzicht was het proces te vrijblijvend. Anderen vonden dat open laten net fijn omdat dit veel ruimte gaf voor creativiteit en eigen input.

Tijdens de gesprekken ging het vaak over het ervaren van drempels. Het gebouw zelf was voor verschillende mensen al een drempel op zich: een statisch en groot gebouw dat afschrikkend werkt en meteen een heel formele ondertoon geeft. Het veiligheids personeel versterkt deze sfeer. Andere drempels die aan bod kwamen zijn de toegangsprijzen en het overweldigend aantal dingen die tentoongesteld worden waardoor je je enigszins verdwaald voelt.

De pandemie werd uiteraard vermeld als een uitdaging en een spelbreker, vooral dan omdat de online ontmoetingen minder bevredigend waren. Ook het gebrek aan tijd om elkaar en de collectie echt goed te leren kennen was een punt dat regelmatig terugkwam.

'...het museum werd tijdens het proces een plek voor iedereen.'

De eerste oefening met de foto's bleek een goede oefening om verbondenheid te stimuleren met de andere mensen in de groep. In elk verhaal zat iets herkenbaar. Maar wat het gehele proces betreft, vonden sommige mensen de groep te groot om een gesprek te voeren. Kleinere groepjes werken beter om verbinding te krijgen, dat merkten ze ook tijdens de open-space.

Terugblik en vooruitblik

De meeste mensen kijken met een positief gevoel terug op de eerste fase van dit project. Ontmoeting en dialoog werden meestal aangehaald om dit gevoel te duiden.

De openheid in de groep om ideeën te delen met elkaar werd erg gewaardeerd. Het gevoel dat er geluisterd werd naar elkaar overheerst. Ook de diversiteit binnen de groep werd enorm geapprecieerd. Het zorgde voor culturele uitwisseling en creativiteit. Of zoals één van de mensen het uitdrukt: het museum werd tijdens het proces een plek voor iedereen.

Er waren uiteraard ook punten van kritiek. Zo voelde iemand wel wat druk om ideeën of oplossingen te vinden voor de drempels die ze ervoeren. Iemand anders voegde daar nog aan toe dat ze in de laatste sessie wat te specifiek zochten naar haalbare ideeën. Hiermee bedoelde die persoon dat ze met de neus op de feiten werden gedrukt over hoe realistisch de ideeën al dan niet waren binnen de huidige werking van het museum. En dat was jammer. Het moest allemaal plots heel erg concreet zijn waardoor boeiende ideeën die botsten op praktische bezwaren, plots overbodig bleken en de missie van het project ondermijnd werd.

Iemand anders gaf aan dat hij niet zoveel geleerd als gehoopt, maar nu wel weet dat hij niet geïnteresseerd is in het discussiëren over kunst. De meerderheid van de deelnemers zou graag een vervolg op het project zien. Het idee van de podcast was iets dat in dat verband vaak terugkwam. Een paar mensen hebben al aangegeven dat ze hier graag aan zouden verder werken.

Meer algemeen denken ze dat het project sowieso positieve gevolgen zal hebben in welke vorm dan ook. Nu kan er verder gebouwd worden.

Gladys Vercammen-Grandjean, Open Museum

Gladys Vercammen-Grandjean werkte tot augustus 2021 voor Brussels Museums, de onafhankelijke museumfederatie die niet minder dan 120 Brusselse musea en kunsthuzen vertegenwoordigt. Binnen deze organisatie zette ze het project *Open Museum* op poten. *Open Museum* wil onderzoeken hoe de Brusselse musea safe(r) spaces kunnen worden, plekken waar iedereen zich welkom voelt, ongeacht hun gender, huidskleur, etniciteit, beperking, seksuele oriëntatie, religie, sociaaleconomische status, opleidingsniveau of leeftijd. Musea niet enkel voor, maar ook door iedereen. Dit moet het evenementiële overstijgen en structureel aangepakt worden, zowel op niveau van personeel, programmatie, publiek als partnerships.

Alle informatie over *Open Museum* en het verdere verloop van dit museale inclusietraject vind je op www.openmuseum.brussels

Gezien duidelijke link met het project *Museum in Dialoog/Musée en Dialogue* hielden we Gladys op de hoogte van het verloop en de resultaten. Onderstaande is een samenvatting van een gesprek met haar in augustus 2021.

Wat opvalt is dat *Museum in Dialoog/Musée en Dialogue* getracht heeft samen te werken mét een groep mensen en niet zelf iets ontwikkelde voor een bepaalde groep. Dat klinkt mooi in theorie, maar vaak blijft de vraag hoe je dat in wezen doet. Dit initiatief gaat daarmee aan de slag. In eerste instantie rijst de vraag hoe je de mensen die je wil betrekken bereikt. Veel musea geven aan dit wel te willen, maar ze weten deze mensen niet te vinden. Enerzijds omdat ze de netwerken niet hebben of kennen, anderzijds soms ook omwille van een zekere gêne om hen aan te spreken. In dit project is het wel gelukt door de samenwerking met FMDO.

De spanning tussen proces en eindresultaat die verschillende keren aan bod komt, is herkenbaar. Externe verwachtingen naar concrete resultaten kunnen een proces doodslaan en mensen het gevoel geven dat ze geïnstrumentaliseerd worden.

Aangezien er voor dit initiatief geen concreet eindresultaat vooropgesteld of opgelegd werd door de financiers, wijst de ambitie of de wens om op korte termijn toch tot concrete resultaten te komen op een zekere conditionering door het systeem waarbinnen we functioneren. Vooropgezette kaders loslaten blijft moeilijk. Procedures, regels en praktisch bezwaren staan helaas vaak in de weg van visionaire ideeën. Het identificeren en deconstrueren van het stramien waarin we vastzitten

is noodzakelijk om daartoe te komen. Maar het is soms moeilijk om dat intern te verantwoorden. Dat brengt ons dan bij de meer filosofische vraag wat productief zijn betekent.

Specifiek binnen een museumcontext speelt ook de dichotomie tussen front office en back office. Beslissingen worden genomen in de back office, maar er wordt niet altijd genoeg geluisterd naar input van de front office. Het departement educatie en mediatie zit doorgaans in de grijze zone daartussen. Wetenschappelijke expertise over de collectie wordt hoger ingeschat dan de ervaringen en kennis van de front office, mediators of bezoekers; terwijl al deze perspectieven elkaar net zouden kunnen aanvullen.

Een belangrijke vraag blijft dus hoe je er voor kan zorgen dat op zijn minst al het personeel het gevoel heeft dat ze bij het huis horen en gehoord worden. Niet noodzakelijk om mee beslissingen te nemen, maar om tot beter geïnformeerde beslissingen te komen.

Binnen zo'n context worden ad hoc projecten meestal toegestaan, maar worden die zelden of nooit verankerd, terwijl ze in feite een bron van inspiratie kunnen zijn voor meer structurele veranderingen. Een vlotte informatiedoorstroming en het slaan van bruggen tussen verschillende departementen of hiërarchische niveaus van een instelling vormen in dat verband ook aandachtspunten. De decisionmakers en gatekeepers van bij de start meenemen in een proces kan hier een mogelijke piste zijn.

Om hun tijd bij te blijven is het ook belangrijk dat musea naar hun (ontstaans-)geschiedenis kijken en daar eerlijk en transparant over communiceren. Het inclusieve museum bestaat niet en zal nooit bestaan, maar het kan als een ideaal beschouwd worden waar je dagelijks aan kan werken.

Dieper ingaan op spanningsvelden en/of conflicten is in dat verband een must. Niet alleen kijken naar wat mensen verbindt, maar ook naar wat hen onderscheidt. In dit project is er bijvoorbeeld een duidelijke spanning tussen de wonderlijke wereld van de kunstwerken en de concrete drempels die bezoekers ervaren om daarvan te kunnen genieten. Hoe kan dat aangepakt worden? Een museum hoeft niet alleen op zoek te gaan naar een antwoord op die vraag, maar kan daarvoor de hand reiken naar het publiek.

Kortom, ook een instelling kan zich kwetsbaar en humaan opstellen en toegeven waar er lacunes zijn – historisch en actueel –, maar veel musea doen dit helaas niet omdat dit afbreuk doet aan hun imago als tempel van wijsheid en kennis.

‘Het inclusieve museum bestaat niet en zal nooit bestaan, maar het kan als een ideaal beschouwd worden waar je dagelijks aan kan werken.’

Sabine de Ville – Culture & Démocratie

Culture et Démocraties is een platform voor reflectie, observatie, uitwisseling en bewustwording van wat cultuur en democratie met elkaar verbindt. Deze vraag voedt de organisatie sinds haar ontstaan in 1993.

Cultuur & Democratie structureert haar onderzoeks- en reflectiewerk in verschillende thematische assen - gevangenis, onderwijs, gezondheid, maatschappelijk werk, recht op deelname aan het culturele leven, digitaal, territoria, commons, migratie(s) - die het elke keer verkent in articulatie met de culturele veld. Dit werk geeft aanleiding tot uitwisselingen en publicaties.

Culture et Démocratie nam deel aan de initiële stakeholder meeting en nam kennis van de resultaten van het project in de vorm van de bijdragen van de verschillende partijen in deze publicatie.

Het project *Museum in dialoog/Musée en Dialogue* afgemeten aan de culturele rechten

De filosofie achter dit initiatief combineert de ambities van het cultuurbeleid dat sinds de jaren 60/70 in de Federatie Wallonië-Brussel wordt gevoerd, de democratisering van de cultuur en culturele democratie, met andere woorden de wil om de veelzinnige term 'cultuur' toegankelijk te maken voor zoveel mogelijk mensen, en om van daaruit in iedereen een culturele actor te zien, die in staat is om op een geïnformeerde en kritische manier in te werken op de maatschappij. Dit beleid, dat ook vandaag nog voelbaar is, heeft niet geleid tot de verwachte resultaten. Als we in het kader van deze denkoefening over het project *Museum in dialoog/Musée en Dialogue*, cultuur - enger dan gebruikelijk voor Culture et Démocratie - beschouwen als een geheel van patrimoniale, actuele, 'geleerde' vormen van artistieke creatie binnen verschillende genres, dan is de vaststelling zeer duidelijk. Deze vormen spreken maar een beperkt deel van de bevolking aan.

Deze vaststelling heeft de afgelopen decennia geleid tot talloze bemiddelingsinitiatieven. Dit bemiddelingsbeleid is geleidelijk aan gemeengoed geworden binnen de culturele instellingen die werden gestimuleerd door hun subsidiegevers en/of werden bewogen door een steeds groter wordende maatschappelijke bekommernis hieromtrent: concrete stappen zetten om de inclusie te bevorderen van doelgroepen die - in vergelijking met voorheen - representatiever zijn voor de maatschappij. De bemiddelingspraktijken ontwikkeld door de culturele operatoren, zijn geëvolueerd en blinken uit in inventiviteit om spontane

nieuwsgierigheid en goesting te stimuleren van publieksgroepen die doorgaans op afstand blijven van deze vormen van cultuurbeleving en van de plaatsen waar die wordt aangeboden.

Uiteraard ligt het project dat hier ter sprake komt, in de lijn van deze logica. Het vormt zelfs een weerspiegeling van de huidige trends in de cultuurbemiddeling, die voortaan meer is toegespitst op een actieve participatie van het publiek. Het project werd ontwikkeld vanuit een dialoog met de betrokken deelnemers, met enkele externe organisaties (waaronder ook de onze) die een meerwaarde kunnen betekenen voor het project, en met de projectverantwoordelijken binnen de KMSKB. Het is ook het resultaat van een constante wil om op zoek te gaan naar uitwisseling, dialoog en gedeelde constructie.

We willen in dit verband vooral de culturele rechten benadrukken - een thema waar Culture et Démocratie al bijna 15 jaar aan werkt - omdat dit project daar bijzondere aandacht aan besteedt². Céline Romainville (UCL, Université de Namur) preciseert dit in haar werk. Haar onderzoek spitst zich toe op het constitutioneel recht, het mensenrechten recht en het cultuurrecht.

Het recht voor elke burger om deel te nemen aan het culturele leven, een recht dat opgenomen is in de Belgische grondwet, kan worden vertaald in zes concrete rechten³:

- Artistieke vrijheid of het recht om ongehinderd te creëren en te verspreiden
- Het recht op de instandhouding, ontwikkeling en bevordering van culturen en erfgoed
- Het recht om toegang te krijgen tot cultuur; om de middelen te ontvangen om financiële, geografische en tijdsgebonden obstakels te kunnen overkomen, maar ook om toegang te krijgen tot de culturele sleutels en referenties waarmee psychologische, symbolische en educatieve obstakels kunnen worden overwonnen
- Het recht om deel te nemen aan de diversiteit van het culturele leven, om concrete middelen te ontvangen om zichzelf te uiten in een of andere artistieke of creatieve vorm
- Het recht op vrije keuze in de deelname aan het culturele leven
- Het recht om deel te nemen aan en in te staan voor de uitvoering van het culturele beleid en van de concrete beslissingen met betrekking tot dit recht

Ook al komen sommige van deze rechten aan bod in het project waarvan hier sprake, willen we evenwel toch een opmerking en een voorstel naar voor schuiven alvorens af te ronden:

² La brochure *Culture et vous?* publiée en 2009 par Culture & Démocratie et disponible sur son site, fait une utile synthèse de la question.

³ Céline Romainville, *Neuf essentiels pour comprendre les 'droits culturels' et 'le droit de participer à la vie culturelle'*, Culture & Démocratie, Brussels, 2013, p.50-51.

Opmerking: het concept van 'verhinderd' of 'verwijderd' publiek blijft een thema in het culturele discours, waarbij de initiatieven, ook al zijn die participatief, misschien ongewild meegaan in een logica van een publiek 'zonder cultuur of buiten de cultuur', dat eindelijk de kans zou krijgen om er toegang toe te krijgen. Deze schijnbaar onschuldige terminologische uitdaging, is in onze ogen cruciaal.

Voorstel: dit type project, een lezing van collecties gebaseerd op de dialoog tussen culturen en met openheid naar diversiteit, zou idealiter ondernomen moeten kunnen worden met alle soorten publieksgroepen, van zij die het meest zijn geïnformeerd tot zij die er op veel grotere

afstand van staan. Onze multiculturele maatschappij zou nog veel rijker kunnen worden door al deze componenten te koppelen aan dit soort initiatieven binnen de culturele instellingen.

De grote creativiteit van de projecten die worden uitgetekend in het kader van het Sesam-initiatief, is een gegronde reden om het kader van dit initiatief te overstijgen en om alle publieksgroepen aan te spreken.

Hier houden we het bij. We hebben immers niet de gelegenheid gehad om het verloop van het project van nabij op te volgen, een project dat bovendien in sterke mate af te rekenen kreeg met de pandemie en de gevolgen daarvan. Er ligt nog heel wat werk op de plank opdat culturele plaatsen, en in het bijzonder de musea, een vertrouwde omgeving kunnen worden voor zoveel mogelijk mensen. Voor iedereen die hier is opgegroeid, is de school de allerbelangrijkste Sesam, daar zijn wij rotsvast van overtuigd. In dit opzicht biedt het programma voor culturele en artistieke educatie, het PECA (*Parcours d'Éducation Culturelle et Artistique*) fraaie vooruitzichten, en omdat we daar zelf hard aan gewerkt hebben, zijn we daar bijzonder blij om.

‘Een lezing van collecties gebaseerd op de dialoog van culturen en met openheid naar diversiteit, zou idealiter ondernomen moeten kunnen worden met alle soorten publieksgroepen, van zij die het meest zijn geïnformeerd tot zij die er op veel grotere afstand van staan.’

Bart Rogé – Demos

Demos is een team nomadische kenniswerkers. We volgen maatschappelijke ontwikkelingen die de cultuur-, jeugdwerk- en sportsector vormgeven en werken aan gelijkheid en participatie. We staan voor cultuur, jeugdwerk en sport die aansturen op maatschappelijke veranderingen en bouwen aan een meer open, inclusieve en democratische samenleving.

Demos nam deel aan de initiële stakeholder meeting en werd ook tijdens het proces op de hoogte gehouden van het verloop en de resultaten.

Blinde vlek

Ik herinner me een les over het functioneren van het menselijke oog. Ik moet een jaar of twaalf geweest zijn. De les werd gegeven door een jonge stagiaire en was doorspekt met verschillende doe-opdrachten. Daarom komt ze me nog zo helder voor de geest.

We werden opgedragen een stip op een blad te tekenen met daarnaast, op vaste afstanden, cijfers van 1 tot 10. We hielden het blad op 20 centimeter afstand, bedekten ons rechteroog en lieten onze blik over de nummers lopen. Ergens tussen het cijfer zes en zeven verdween de stip plots. Op deze manier ontdekten we onze blinde vlek, de plek in ons netvlies waar onze oogzenuwen samenkomen en onze oogbol verlaten. Ik vond dat een fascinerend ontdekking. Maar er was meer.

We werden opgedragen een gekleurde lijn door de nummers te tekenen. Wanneer we toen onze blik over de nummers lieten lopen, was er geen blinde vlek meer. De stip werd ingekleurd door het beeld wat er omheen zat. Wat een genialiteit. Onze hersenen vullen, onbewust, die blinde vlek in.

Ik gebruik dit verhaal vaak als een metafoor. Iedereen heeft een blinde vlek. We zijn blind voor een veelheid aan kennis en ervaringen. Dat is normaal en erkennen we ook vlot. Maar we zijn er ons minder vlot van bewust dat we onze blinde vlekken heel vaak gaan invullen vanuit veronderstellingen en stereotypes. Dat gaat op in zowel ons persoonlijk als ons professioneel leven. Hoe gaan we om met blinde vlekken en onze neiging om die zelf te gaan invullen?

Naar de juiste startvraag

Startpunt van dit traject was ook zo een blinde vlek: Hoe kan de collectie van KMSKB worden ingezet om dialoog en ontmoeting met de Andere te stimuleren en begrippen als gedeeld burgerschap, integratie en 'thuis voelen' te exploreren? In dit traject is 'De Andere' de blinde vlek van het museum. 'De Andere' zou worden opgezocht. Hun blik, hun 'andere' ervaring en kennis zouden antwoorden opleveren op een complexe hoe-vraag.

Tijdens een eerste ontmoeting met het projectteam wees ik op het gevaar van 'Othering' waardoor je mensen misschien deelachtig maakt aan een probleem dat niet noodzakelijk het hunne is. De vraagstelling vertrekt immers vanuit het institutionele kader van het museum. 'Zorg dat je vanuit een gedeelde probleemstelling gaat werken. Maak daar zeker tijd voor.'

Ik spoorde het museum aan om zich kwetsbaar op te stellen. 'Jullie zullen de deelnemers goed moet uitleggen waarom jullie antwoorden zoeken om deze hoe-vraag. Jullie zullen bereid moeten zijn om de oplossingen die jullie nu al aanreiken (de collectie inzetten) achterwege te laten en nieuwe paden open te houden.'

Wanneer je een participatief traject loopt vanuit 'de Andere' krijg je gemakkelijk zicht op wat (groeps)ongelijkheid en uitsluiting in de hand werkt, maar is de kans ook groter dat je het in de hand werkt. Mijn punt was duidelijk: zorg dat jullie dit project samen doorlopen, mensen die in het museum werken samen met externe deelnemers, vanuit een startvraag die jullie allen delen. De oplossingen zullen immers ook vanuit dat institutionele kader, vanuit het museum, moeten komen, niet enkel vanuit de deelnemers. 'Het museum kan zich niet onttrekken van die verantwoordelijkheid.' zei ik. 'Jullie moeten mee in het bad.'

Het projectteam was oprecht bezorgd en ontvankelijk voor mijn waarschuwing. De initiële startvraag kwam al snel te vervallen. Dit zou een cocreatief traject worden. In de oproep naar de deelnemers werd de startvraag geherformuleerd: 'Ben je geïnteresseerd om in kleine groep de musea en de collectie van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België te ontdekken én te onderzoeken of en hoe de kunstwerken en de musea een ontmoetingsplek kunnen zijn?' Mensen konden zich opgeven. Iedereen die dat wenste kon deelnemen mits ze zich engageerden voor minstens drie sessies. Ze zouden samen met het museum nadenken over doelen en nieuwe, andersoortige strategieën en initiatieven.

Open Space en cocreatie

Cocreatie is geen gemakkelijk proces. Het is een open innovatie traject waarbij het initiatief, de doelen, het opzet en het uiteindelijke resultaat in overleg met deelnemers tot stand komen. Museumstaf en deelnemers moeten elkaars doelen en belangen leren kennen en respecteren.

Er werd al snel gekozen voor de Open Space Technology als methode. Dat liet de groep toe zichzelf te organiseren en de startvraag breed te

exploreren. Een open karakter, ontmoeting en informeel contact zijn de belangrijkste ingrediënten in dergelijke methode. Wanneer er gestart wordt vanuit een open vraag en er is voldoende tijd en ruimte, brengen deelnemers onderwerpen en ervaringen aan die ze zelf belangrijk vinden. Die aanpak levert vaak onverwachte wendingen op. Zo ging het in de groep over drempels naar het museum, over de juist ticketprijs... maar evengoed over de stilte in het museum of hoe er eigenlijk over kunst gepraat wordt.

Om gericht te kunnen werken binnen een cocreatietraject moeten een aantal belangrijke voorwaarden op voorhand vervuld worden. Van bij de start moet bijvoorbeeld duidelijk zijn wat kan en wat er niet kan. Dat was uitdagend binnen dit traject, omdat er gewerkt werd vanuit een open vraag met een open einde.

‘Expertise bevindt zich in netwerken, waarin alle partijen gelijkwaardig zijn. Netwerken moet je opbouwen en onderhouden. Netwerken zijn relaties, die zijn onderling afhankelijk van elkaar. Ze vragen om een ander manier van werken, via cocreatie bijvoorbeeld.’

In dit soort cocreatietrajecten laat het museum een deel van de controle los. Museummedewerkers moeten op hun beurt hun eigen verwachtingen of concepten kunnen loslaten en openstaan voor nieuw, andere ideeën van de deelnemers. Ze moeten bereid zijn om het project zo te laten evolueren dat het de meeste meerwaarde voor de deelnemers oplevert. Ze moeten, met andere woorden, inzien dat ze niet de enige ‘eigenaar’ zijn van het traject en de resultaten die het oplevert. Tegelijk moet het projectteam kunnen garanderen dat het traject ergens landt, dat de resultaten ook tastbaar worden voor de deelnemers. Dat zorgt voor een spanning: Wat willen de deelnemers? Waar kan het museum in meegaan?

Kleur bekennen

In een tussentijds gesprek met iemand uit het projectteam voelde ik hun worsteling met cocreatie. De dynamiek binnen de groep deelnemers zat goed. Ze werden vakkundig begeleid door verschillende mensen en warm opgevangen door het educatieve team/ de publiekswerking van KMSKB. De groep kon samen beslissen hoe er zou worden gewerkt. Maar onderhuids merkte ik onzekerheid over de precieze doelen van het traject. Het tijdspad dat werd voorzien en bijkomend, de pandemie, maakten het niet gemakkelijk om hierop door te werken.

Op het moment dat alle ideeën die uit de verschillende open-space sessies kwamen, opgelijst waren, was het aan het educatieve team om kleur te bekennen. Ze moesten aangeven wat op dat moment haalbaar was voor het museum en wat niet. Na dat gesprek selecteerde de

groep uiteindelijk twee ideeën om verder op door te werken: er zou een podcastreeks gemaakt worden en er zouden een interne meeting met alle departementen van het museum worden opgezet waarin deelnemers zouden vertellen over hun ervaringen en ideeën.

Dat laatste is belangrijk. Uit literatuur en soortgelijke trajecten leerde ik dat je cocreatietrajecten beter niet opzet enkel vanuit de afdeling publiekswerking. Dergelijke trajecten moeten een breder mandaat vinden binnen een organisatie. Musea moeten een gedeelde visie formuleren over participatie van gemeenschappen en bepalen in hoeverre ze controle en inhouden kunnen loslaten. Dat vraagt vaak een mentaliteitswijziging van een museum.

In dit traject voelde ik dat zo'n mentaliteitswijziging van onderop aan het groeien is. Er moet zeker niet gewacht worden op een stevige strategische visie vanuit een directiekamers. Dergelijk trajecten hebben altijd hun waarde en de impact ervan groeit als er meer, en een grotere verscheidenheid aan museummedewerkers, op kunnen aansluiten.

Eigenaarschap en zeggenschap

Naarmate de verscheidenheid in onze samenleving toeneemt, nemen ook onze blinde vlekken toe. Het uitgangspunt van dit project illustreert dat. Het museum heeft de blik van de 'Andere' nodig om het geheel te blijven overzien. Het is belangrijk om dat gemis, zoals ons hersenen dat doen, niet te snel in te vullen met wat we al kennen of verwachten.

Museaprofessionals moeten openstaan voor het idee dat ze geen monopolie op kennis hebben. Expertise bevindt zich in netwerken, waarin alle partijen gelijkwaardig zijn. Netwerken moet je opbouwen en onderhouden. Netwerken zijn relaties, die zijn onderling afhankelijk van elkaar. Ze vragen om een ander manier van werken, via cocreatie bijvoorbeeld.

Het loont om 'eigenaarschap' te delen. En vaak betekent dat ook dat zeggenschap verschuift van museaprofessionals naar gemeenschappen en groepen. Het maken van de podcastreeks illustreert mooi deze dynamiek.

Cultuureducatieve organisatie De Veerman werd aangezocht om samen met een aantal mensen uit de groep een serie podcasts te maken die verder ingaan op de centrale vraag van het project. Eén van de voorwaarden was dat die groep volledig autonoom zou kunnen werken. Ze zouden zelf werk selecteren uit de collectie van KMSKB en de verhaallijnen uitwerken. De mensen van het museum erkenden dat het niet evident was om dat los te laten, maar hebben dat uiteindelijk wel gedaan. Het resultaat is verrassend en relevant, dat vinden ook de mensen van het museum.

Tot slot

Om dergelijke trajecten alle kansen te geven zou een museum haar missie en strategie moeten enten op een idee van open innovatie en gemeenschapsvorming. Dat impliceert een mentaliteitswijziging. Zo een wijziging laat je best van onderop groeien, stap voor stap, via dergelijke trajecten. Je hoeft niet alles binnen een museum participatief aanpakken, dat zou niet werken. Wel moet een museum participatie gerichter inzetten doorheen de ganse organisatie en er dus bewust mee bezig zijn, ook op strategisch niveau.

Bronnen

Voor deze tekst en mijn inbreng in dit project leunde ik sterk op de ervaring van Nina Simon zoals ze die neerschreef in haar boek *The Participatory museum* en de commentaren daarop van Jacqueline van Leeuwen (FARO) en Tine Rock (Stedelijke musea Hasselt). Het boekje *Makelaardij in erfgoed: praktijkkennis voor bruggenbouwers* is een boeiende handreiking voor iedereen die binnen erfgoed en musea participatief wil gaan werken. Ook het meer academische werk van Bernadette Lynch is uiterst geschikt voor musea die hun eigen blinde vlekken willen ontdekken.

Bijlage: Overzicht van de ideeën

De externe communicatie van het museum

- Flyers/affiches op atypische plaatsen (bakker, slager, nachtwinkels, huisartsen, ziekenhuizen, scholen etc.) i.p.v. typische verdeelpunten
- Grote reclamepanelen & enquête over het effect hiervan
- Contacten met de wijk & buurtwerking
- Brede bevraging/promotie samen met allerlei organisaties
- Toevallige gesprekken in de buurt over kunst i.s.m. vrijwilligers
- Pictogrammen of straatstickers die aanmoedigen om binnen te komen

Museum als instituut: hoe maken we er een warme ontmoetingsplek van?

- Tickets: prijsverlaging of terugkومتickets
- Verwelkomende tekst in de hal/bij het binnenkomen
- Veiligheidspersoneel: meer kleur in hun kledij en andere (ruimere) rolinvulling
- Verbetering interne communicatie: idee van interne meeting, alle departementen spelen een rol om het museum tot een warme ontmoetingsplek te maken
- Welkomstruimte/lounge in het hart van het museum: ideeën om die in te vullen?
- Inkomhal beschikbaar stellen voor de buurt.
- Samenwerken met vrijwilligers die mensen (buiten en binnen) verwelkomen en wegwijs maken (in ruil voor museumpas/vrijwilligersvergoeding?)
- Gezellig museumcafé: non-profitorganisaties of sociale ondernemers als concessiehouders (gedurende kortere periode)? Of openheid naar activiteiten van derden opnemen in de criteria voor concessiehouders?
- Ruimte voor feedback van bezoekers met gerichte vragen (verderzetting open-space)
- Museum als serene plek voor maatschappelijke debatten met verschillende meningen

Collectie en tentoonstellingen: kunst als verbindende en bevrijdende factor

- Tinder in het museum: app ontwikkelen voor onverwachte ontmoetingen in het museum
- Podcasts/blinddoek: kijken door andere ogen
- Selfie-muur: selfie met je favoriete kunstwerk (in de welkomstruimte?)
- Thematentoonstellingen: de keuken, rol van de vrouw, migratie etc.
- Ruimte creëren voor gevoelens van bezoekers (emotie-netwerken)
- Aandacht voor de persoon achter de kunstenaar
- Ontmoetingsdag in het teken van bepaalde schilder/werk i.s.m. FMDO
- Praatcafés met ontbijt (telkens van een ander land) op zondagochtend
- Aandacht voor jonge/hedendaagse kunstenaars
- Tijdreizen via multi sensorieële ervaringscontext (beeld, klank, geur uit de tijd van de kunstenaar)
- Sociologische invalshoek waarbij de gewone mens centraal staat i.s.m. (kunst)hogescholen (bvb. voor video-/fotoreportages) & universiteiten
- Permanente kunstateliers in het museum

